

Beata Papuda-Dolińska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Czas i cyberprzestrzeń – temporalna organizacja działania użytkowników portali społecznościowych

Time and cyberspace – temporal organisation of the activity of social network users

ABSTRACT: This paper presents theoretical and empirical considerations about the interfusion between the virtual reality of social networks and the real world, in the context of subjective perception of time. Young people grow up surrounded by rapidly developing technologies and spend more and more time using social networks, which influences the organization of activities and the ability to plan and manage them over time. The aim of the analysis was to find similarities and differences in the Temporal Organisation of Activity measured by AION Cz. Nosal, B. Bajcar (2004) between students who spend more than 1 hour social networking per day and those, who do not. The results show differences in temporal organisation of activity and similarities in perception of time pressure.

KEYWORDS: Temporal orientation, social networks, time management.

STRESZCZENIE: W artykule przedstawiono teoretyczne i empiryczne rozważania na temat przenikania się wirtualnego świata portali społecznościowych z rzeczywistością realną w kontekście przemian w subiektywnym postrzeganiu kategorii czasu. Ludzie młodzi wychowani w otoczeniu błyskawicznie rozwijających się technologii coraz więcej czasu spędzają korzystając z popularnych serwisów społecznościowych, co nie pozostaje bez wpływu na organizację działania oraz zdolności planowania i zarządzania sobą w czasie. Celem analiz było odnalezienie podobieństw i różnic w zakresie Temporalnej Organizacji Działania mierzonej kwestionariuszem AION Cz. Nosal, B. Bajcar (2004) między studentami poświęcającymi ponad godzinę dziennie na użytkowanie portalu społecznościowego oraz tymi, którzy w ogóle nie posiadają na nich konta. Otrzymane rezultaty doprowadziły do zidentyfikowania różnic w zakresie temporalnej organizacji działania, natomiast podobieństwa zanotowano w zakresie poziomu odczuwanej presji czasu.

SŁOWA KLUCZOWE: Orientacja temporalna, portale społecznościowe, organizacja czasu.

Rozwój społeczeństwa informacyjnego jest dialektycznie powiązany z intensyfikacją życia we współczesnym świecie na wielu płaszczyznach: gospodarczej, ekonomicznej, społecznej, politycznej. Oprócz tych globalnych przemian powodowanych nagłym rozwojem technologii informacyjnych w perspektywie „makro”, pojawiły się zmiany w indywidualnych przestrzeniach życiowych jednostek postawionych przed koniecznością podążania za dziejowym postępem. Dobrowolna rezygnacja czy wymuszona brakiem dostępu lub ograniczeniami psychofizycznymi nieumiejętność poruszania się i obcowania z najnowszymi dobrodziejstwami internetu utożsamiana jest z negatywnie odbieranym zjawiskiem wykluczenia cyfrowego (Czerniawska 2012, s. 6–7), wobec którego podejmowane są szeroko zakrojone strategie naprawcze. Technologie informacyjne na dobre wkroczyły w niemal każdy z wymiarów ludzkiego życia i zredefiniowały pojęcie komunikacji międzyludzkiej, a co za tym idzie także perspektywę poznawczą oraz emocjonalną. M. Castells podkreślał, że nasze życie przebiega w kontekście nowego paradygmatu technologii informacyjnej oraz w ...*kulturze rzeczywistej wirtualności* (Castells 2007, s. 378). Choć określenie „rzeczywista wirtualność” brzmi jak oksymoron, to jednak nazywa realnie istniejące zjawisko przenikania świata mediów do realiów doświadczeń ludzkich w momencie „tu i teraz”. Połączenie wielomodalnych sposobów komunikacji w jedną sieć, radykalnie przekształciło tak fundamentalne i zdawać by się mogło obiektywne wymiary ludzkiego życia, jak chociażby przestrzeń czy też czas. Między innymi takie cechy internetu jak interaktywność i hipertekstualność sprawiły, że linearny, nieodwracalny i przewidywalny jak dotąd czas w cyberprzestrzeni stał się przypadkową mozaiką faktów i zdarzeń, do których w każdej chwili odbiorca może wrócić, odszukać i w razie potrzeby przywołać – powołać do ponownego „życia”. Czas wirtualny jest niesekwencyjny. To odbiorca wybiera interesujące go fragmenty lub nadawca podaje wydarzenia według własnego zamysłu. Żyjemy w epoce „bezczasowego czasu”, w której to informacja i społeczeństwo sieciowe dekomponują sekwencyjny porządek zjawisk (ibidem, s. 461). Badacze, którzy obserwowali początki ery komputeryzacji przewidywali rewolucyjny wpływ komputera na zmiany w orientacji i postrzeganiu czasu, porównując do zmian sprzed setek lat, kiedy to pojawiły się zegary (Rifkin 1987, s. 13). Takie rozumienie czasu w społeczeństwie sieciowym zbiega się z relatywizacją pojęcia czasu w kontekście indywidualnym w związku z przyspieszeniem tempa życia współczesnego człowieka. Mimo, że dziś niezmiennie tak jak i wieki temu godzina to sześćdziesiąt minut, jednak w percepcji współczesnych ludzi trwa krócej. Według badań CBOS upływ czasu jako szybki określiło aż 82% Polaków, w tym jako bardzo szybki 37%. Tylko 6% Polaków uważało, że czas płynie wolno lub

bardzo wolno. Co dwudziesty Polak deklarował, że byłby bardzo zadowolony, jeśli czas stanąłby w miejscu (Boguszewski 2005). Badacze na określenie tego zjawiska używają pojęcia „kompresja czasu” (Aadland, Shaffer 2012, s. 2), jako przyspieszenie ludzkiej aktywności w percepcji jednostki. Czas w odczuciu współczesnych ludzi kurczy się (*time squeeze*) mimo, że badania pokazują, iż współczesny człowiek mógłby pozwolić sobie na relaks znacznie częściej niż jego przodkowie (Southerton 2003, s. 6). Taki dualizm czasu obiektywnego i subiektywnego pozwala twierdzić o istnieniu jego psychologicznej natury. Czas psychologiczny utożsamiany jest z poczuciem trwania, uświadamianym i doświadczanym niezależnie od zewnętrznych punktów odniesienia. Tymi punktami może być czas mechaniczny mierzony zegarem, czas naturalny wyznaczany cyklicznością przemian w naturze oraz czas społeczny zbieżny z porządkiem aktywności w życiu społecznym jednostki ludzkiej (Gronmo 1989). Człowiek zatem w sposób subiektywny doświadcza poszczególnych wymiarów czasu i zajmuje indywidualną postawę wobec nich. Takie rozumienie percepcji czasu doprowadziło do ukształtowania pojęcia „kompetencji czasowych” (Shostrom 1967), a więc zdolności do wykrywania współzależności między trzema dymensjami czasu: przeszłością, przyszłością i terażniejszością. Zdaniem K. Tucholskiej i Z. Uchlasta (2003, s. 135) kompetencje temporalne tkwią w naturze człowieka i mogą być rozwijane przez odpowiednie oddziaływanie ze strony środowiska oraz kształtowane poprzez aktywność własną. Wiążą się one z określonym stylem funkcjonowania, specyficzną organizacją działania wyznaczoną przez wzajemne zależności między przeszłością, terażniejszością i przyszłością. Niektórzy badacze natomiast mówią o „orientacji temporalnej”, definiując ją jako globalne reprezentowanie czasu w umyśle (przeszłość, terażniejszość, przyszłość) oraz struktury czynności ukierunkowanych podmiotu. Istotą orientacji jest zatem związek czasu z działaniem (zachowaniem) (Nosal, Bajcar 2004, s. 50). Orientacja temporalna to swoista postawa jednostki do czasu, koncentracja na jego wymiarach, implikująca pewien typ organizacji własnego działania. Autorzy wymieniają komponenty orientacji temporalnej, w której skład wchodzi wymiary czasu: przeszłość, terażniejszość i przyszłość jako składniki perspektywy temporalnej, teliczność (ukierunkowanie działania na cele), planowanie i szczegółowość, które tworzą temporalną organizację działania oraz sposób wykorzystania czasu i odczuwanie presji czasu. Organizowanie swojego działania wymaga większej świadomości i analityczności, w sytuacji kiedy współczesny człowiek stoi przed dużą liczbą obowiązków koniecznych do wykonania w ciągu jednego dnia. Dodatkowo czas przeznaczony na określone czynności zbiega się z czasem poświęconym użytkowaniu internetu czy spędzaniem na korzystaniu z mediów. Skut-

ki zwiększenia ilości czasu przeznaczanego na nieplanowane wcześniej użytkowanie internetu kosztem czasu na codzienne czynności życiowe mogą być dwojakiego rodzaju: ilościowy – mniejsza ilość czasu na aktywności życia codziennego oraz jakościowy – jednoczesne wykonywanie kilku czynności może wpłynąć na jakość oczekiwanych efektów. Oczywiście internet jest dobrodziejstwem, które pozwala na załatwienie wielu spraw bez wychodzenia z domu, a więc w tym sensie umożliwia zaoszczędzenie czasu, z drugiej strony stanowi medium na tyle atrakcyjne, że odbiorca oprócz wykonania niezbędnych operacji zwykle zostaje w sieci „na dłużej”.

U przedstawicieli współczesne pokolenia tzw. pokolenia Y (Wrzesień 2007, s. 141) wychowującego się w epoce bardzo szybkich technologicznych przemian czas poświęcony na korzystanie z internetu jest niemal automatycznie włączony w schemat temporalnej organizacji działania. Prawie wszyscy dorastali i dorastają w dwóch rzeczywistościach – realnej i wirtualnej. Komputery i świat wirtualny to ich alternatywna rzeczywistość, w której doświadczają rozrywki, pracują i uczą się – tworzą nowy rodzaj społeczności połączonej wymianą informacji i nowym typem komunikacji. Obecnie coraz więcej młodych ludzi staje się aktywnymi użytkownikami portali społecznościowych, stanowiących płaszczyznę różnego typu komunikacji: od osobistych dialogów z przyjaciółmi, przez wypowiedzi o charakterze monologicznym, po komunikację masową (Grzenia 2003, s. 3). Po raz pierwszy we współczesnym ujęciu termin serwisy społecznościowe pojawił się w Stanach Zjednoczonych w latach 50. Jednakże autor pojęcia, profesor John Barns, definiował serwisy społecznościowe jako grupę około 100–150 osób połączonych wspólnym zadaniem, pracą czy hobby. Nie przewidział, że współczesne portale typu Facebook zjedną sobie miliony użytkowników. Statystyki wskazują, że obecnie na całym świecie jest ponad 900 milionów użytkowników tego portalu¹ i liczba ta stale rośnie. Niemniejszą popularnością serwisy społecznościowe cieszą się w Polsce. Badania CBOS stwierdzają systematyczny wzrost udziału osób, które korzystają z internetu jako medium wymiany informacji i wzajemnego komunikowania się internautów. O ile w 2007 roku odsetek ten wynosił 26%, to w 2010 już 42%, to znaczy w badanym okresie wzrósł około 1,6 razy (Wądołowska 2010). Obecność na wirtualnej platformie staje się w wielu przypadkach nieodłączną częścią codziennej rutyny. Korzystanie z portali społecznościowych zależy w dużym stopniu od wieku internautów. Najbardziej aktywną grupą pod względem wieku są osoby młode od 18 do 24 lat, a więc w okre-

¹ Dane ze strony <http://www.checkfacebook.com/> aktualne na dzień 12.02.2013

sie studiów. Opinie studentów na temat przyczyn nie posiadania konta na Facebooku przez ich rówieśników odnoszą się do takich stwierdzeń jak „myślą, że jest to strata czasu” (60,4%) lub „są zbyt zajęci” (70,3%) (Raacke, Bonds-Raacke 2008, s. 171). Badania wskazują, że studenci spędzają na Facebooku około 60–120 minut dziennie (Costin, Morris 2011, s. 186). Ci, którzy aktywnie korzystają z konta na portalu społecznościowym, odczuwają tego skutki w postaci upływu czasu, który mogliby poświęcić na naukę. Zalogowanie się na portalu jako odczuwana przerwa w nauce zaburza ciągłość tej aktywności – okazuje się bowiem, że około 48% badanych studentów potrzebowało od pół do 2 godzin, żeby ponownie ją kontynuować po zaprzestaniu korzystania z sieci (Gafni, Deri 2012, s. 57). Inne badania na podobnej wiekowej grupie wskazują, że studenci spędzają na Facebooku średnio 47 minut dziennie, a 82% loguje się na tę stronę kilka razy dziennie (Sponcil, Gitimu 2012, s. 4). Wykazano także istotną zależność między płcią a korzystaniem z portali społecznościowych. Okazuje się, że kobiety są około od 4 do 5 razy bardziej skłonne do aktywnego korzystania z portali (Pew Research Center 2013, s. 2). Kobiety korzystają z kont w celu utrzymywania znajomości, spędzania wolnego czasu, rozrywki, natomiast mężczyźni chętniej używają ich do poznawania nowych ludzi. Niemniej jednak przedstawiciele obu płci są w równym stopniu narażeni na uzależnienie od Facebooka, co w literaturze zagranicznej określane jest skrótem FAD (Facebook Addiction Disorder) (Kuss, Griffiths 2011a, s. 68). Nadużywanie Facebooka może prowadzić do negatywnych zmian w realnych przestrzeniach życiowych jednostki jak: praca, nauka, relacje interpersonalne. Pierwsze oznaki uzależnienia od tego portalu to kompulsywne odczuwanie konieczności zalogowania się na stronę, izolacja społeczna, trudności w zarządzaniu swoimi obowiązkami, ukrywanie się podczas korzystania z Facebooka (Lober 2011, s. 10). O uzależnieniu od Facebooka oczywiście nie decyduje jedynie jego atrakcyjność ani możliwości jakie daje swoim użytkownikom. Skłonności do obsesyjnego korzystania z tego portalu leżą często w ich naturze i usposobieniu. Inaczej korzystają z niego introwertycy, inaczej ekstrawertycy – dla obu tych grup jest to forma łatwej komunikacji, bez konieczności intymności i żywego kontaktu. Niemniej jednak badania pokazują, że ludzie nieśmiali spędzają na Facebooku więcej czasu, rekompensując sobie tym niedobór kontaktów w życiu realnym (Kuss, Griffiths 2011b, s. 3536). Taki typ użytkowania portali społecznościowych może być destrukcyjny dla pozostałych sfer życia i jak każde uzależnienie dezorganizuje jego dotychczasowy porządek.

To, że internet, portale społecznościowe oraz media stały się naturalną częścią życia młodych ludzi jest obecnie faktem. Mniej uświadomione są

jednak skutki spędzania dużej ilości czasu w świecie wirtualnym dla organizacji życia – indywidualnej percepcji upływu czasu i oceny działania w nim.

Założenia badań własnych

Przedmiotem badań jest orientacja temporalna w zakresie organizacji działania u studentów korzystających z portali społecznościach oraz nieposiadających konta na tego typu stronach internetowych. Za narzędzie posłużył Kwestionariusz do pomiaru Orientacji Temporalnych AION autorstwa Cz. Nosal i B. Bajcar (2004) z zakresu komponentu „Temporalna Organizacja Działania”, która obejmuje następujące wymiary: koncentrację na planowaniu i realizacji celów oraz presję czasu. Zrezygnowano z badania „Perspektywy Temporalnej” i pominięto tę część kwestionariusza, w której pytania podporządkowane są temu komponentowi. W ostatecznej wersji celem narzędzia była diagnoza następujących wymiarów orientacji temporalnej (Nosal, Bajcar 2004):

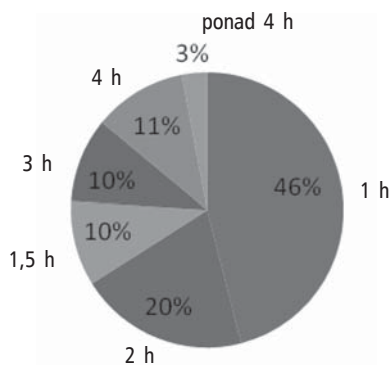
- Teliczność – dotyczy działania ukierunkowanego na osiągnięcie celów;
- Planowanie – dotyczy znaczenia planowania w życiu jednostki;
- Szczegółowość – mierzy stopień przywiązywania wagi do konkretów, szczegółów, i koncentrowania się na nich w działaniu;
- Wykorzystanie czasu – diagnozuje stopień osobistego wykorzystania czasu poprzez korzystny sposób jego organizacji i panowanie nad upływem czasu;
- Presja czasu – oznacza subiektywnie odczuwany nacisk czasu i poczucie tempa jego upływu.

Badani mieli za zadanie odnieść się do podanych stwierdzeń i zdecydować, czy się z nimi zgadzają i w jakim stopniu. Studenci dokonywali oceny na sześciopunktowej skali, w której każda ranga jest opisana: zdecydowanie nie, nie, raczej nie, raczej tak, tak, zdecydowanie tak. Odpowiedzi są punktowane od 0 do 5, gdzie 0 pkt. dotyczy odpowiedzi typu „zdecydowanie nie”.

Grupa badana

Według najnowszych statystyk, aż 90% młodzieży deklaruje posiadanie konta na jednym z popularnych portali społecznościowych (Fundacja Dzieci Niczyje 2012). Podobne szacunki można zarejestrować wśród studentów z tego też względu sporą trudnością było znalezienie grupy osób niekorzystających z tego typu portali w ogóle. W badaniu wzięło udział 55 studentów lubelskich uczelni wyższych. W grupie posiadających konta na portalu społecz-

nościowym znalazło się 30 osób, które oszacowały czas poświęcony na korzystanie z nich powyżej 60 minut dziennie. Maksymalna wartość podawana przez badanych wynosiła 5 godzin, średnio studenci spędzali na portalu 106 minut (ponad 1,5 godziny) dziennie. Przeciętna odległość wyników od średniej wynosi 67 minut ($SD = 67$).

Wykres 1. Deklarowany czas spędzany na portalu społecznościowym w grupie studentów – użytkowników portali

Wśród studentów z tej grupy znalazły się 23 kobiety i 7 mężczyzn. Osiem osób zadeklarowało wykonywanie pracy dodatkowej na umowę zlecenie lub o dzieło poza zajęciami na uczelni. We wszystkich odpowiedziach dotyczących rodzaju portalu społecznościowego pojawił się serwis Facebook. Grupa badanych niezarejestrowanych na portalach społecznościowych liczyła 25 osób, z czego 8 to mężczyźni i 17 to kobiety. W tej grupie również znalazły się osoby pracujące dodatkowo – 6 studentów.

Zagospodarowanie czasu a obecność w cyberprzestrzeni – wyniki badań

Analiza uzyskanych wyników wskazuje na istnienie istotnych statystycznie różnic między grupą studentów systematycznie korzystających z portali społecznościowych a studentów nieposiadających konta w tych serwisach. Tabela 1 zawiera dane dotyczące statystycznego zróżnicowania poziomu nasilenia zmiennej „Koncentracja na planowaniu i realizacji celów” z zakresu komponentu Temporalnej Organizacji Działania i przedstawia wynik globalny, w którym uwzględniono takie dane statystyczne jak: średnie arytmetyczne, odchylenia standardowe oraz wartości t otrzymane w teście dla prób niezależnych t -Studenta.

Tabela 1. Koncentracja na planowaniu i realizacji celów – porównanie grup (wynik globalny)

Test t-Studenta dla prób niezależnych						
			Grupa 1		Grupa 2	
T	df	p	M1	SD1	M2	SD2
-3,834***	53	p < 0,001	40,7	7,8	49,4	8,9

Grupa 1 – użytkownicy portali społecznościowych, Grupa 2 – studenci nie posiadający konta na portalach, M – średnia, SD – odchylenie standardowe, t – parametryczny test istotności różnic między średnimi t-Studenta, p – poziom istotności, * istotne na poziomie p < 0,05, ** istotne na poziomie p < 0,01, ***istotne na poziomie p < 0,001.

Przeprowadzone analizy wykazały, że studenci systematycznie korzystający z portali społecznościowych oraz studenci nieposiadający kont na tego typu stronach różnią się w zakresie podskali „Koncentracja na planowaniu i realizacji celów”, $t(53) = 3,83$; $p < 0,001$. Użytkownicy portali społecznościowych wykazali istotnie niższy poziom w zakresie tej zmiennej ($M = 40,7$, $SD = 7,8$) niż osoby niekorzystające z portali typu Facebook ($M = 49,4$, $SD = 8,9$). Wyniki wysokie uzyskane w tym wymiarze charakteryzują ludzi, którzy postrzegają swoje życie i podejmowane działania jako zaplanowane, przemyślane. Osoby te dążą do tego, co uznały za ważne, w sposób systematyczny, ich horyzont czasowy jest długi, a podejmowane działania są szczegółowe, przemyślane i zaplanowane. Tacy ludzie mają również przekonanie, że podejmowanie wysiłku i dobra organizacja własnych działań przynoszą efekty w postaci realizacji zamierzonych celów (Brzezińska i in. 2010, s. 60). Oczywiście korzystanie z portali to nie jedyna zmienna warunkująca temporalną organizację działania. Umiejętności planowania oraz ustanawiania celów i dążenie do ich realizowania są wypadkową indywidualnych cech osobowości, stylów uczenia się, charakteru pracy, formy spędzania wolnego czasu. Niemniej jednak, poświęcanie dość sporej ilości czasu na sprawdzanie nowych wiadomości, czytanie informacji zawartych na portalu może być czynnikiem rozpraszającym zaplanowany tok zajęć. Prawie połowa badanych odpowiedziała, że na portal loguje się 2–3 razy dziennie, natomiast 23% robi to ponad 5 razy dziennie. Jak pokazują inne badania, przerwa w danej czynności związana z zalogowaniem się na portalu skutkuje dodatkową ilością czasu poświęconego na ponowne wprowadzenie i przygotowanie się do niej (Gafni, Deri 2012, s. 53). Planowanie i działania celowe u tej grupy osób mogą być zatem zakłócanie tego typu sytuacjami.

Analiza testem t-Studenta dla prób niezależnych wykazała istnienie istotnych różnic między studentami korzystającymi z portali społecznościowych oraz tymi, którzy nie posiadają konta na tego typu stronach w zakre-

sie pytań diagnozujących teliczność, planowanie i szczegółowość. Istotne różnice pojawiły się w zakresie pytania 1: „Realizuję swoje zamierzenia konsekwentnie do samego końca”, $t(53) = 2,31$; $p < 0,05$. Użytkownicy portali typu Facebook uzyskali średnio 3,20 punktów, podczas gdy osoby niekorzystające z portali 3,80 punktów. Grupy różniły się także w zakresie pytania 6: „Kończę działanie dopiero wtedy, gdy zrobię to, co zamierzyłem.” $t(53) = 2,56$; $p < 0,05$, nr 7: „Należę do ludzi, którzy planują bardzo szczegółowo” $t(53) = 2,57$; $p < 0,05$ a także 8: „Każdy dzień mam zaplanowany od samego rana.” $t(53) = 3,22$; $p < 0,01$. Różnice te we wszystkich wymienionych twierdzeniach wskazują na wyższy poziom umiejętności przez nie określanych wśród grupy studentów niekorzystających z portali społecznościowych. Ci studenci oszacowali swoje umiejętności planowania wyżej niż osoby poświęcające ponad godzinę dziennie na użytkowanie portalu.

Tabela 2. Koncentracja na planowaniu i realizacji celów – porównanie grup (pytania szczegółowe)

Nr pytania	Grupa 1		Grupa 2		M1-M2	Istotność różnic	
	M1	SD1	M2	SD2		T	p
1	3,20	1,06	3,80	0,82	0,60*	2,31	<0,05
2	3,10	1,03	3,36	1,32	0,26	0,82	>0,05
3	3,33	0,99	3,60	1,19	0,27	0,91	>0,05
4	3,33	1,06	3,68	1,03	0,35	1,22	>0,05
5	3,57	0,97	4,08	0,81	0,51*	2,10	<0,05
6	3,03	1,10	3,72	0,84	0,69*	2,56	<0,05
7	2,97	1,19	3,72	0,94	0,75*	2,57	<0,05
8	2,47	1,25	3,48	1,04	1,01**	3,22	<0,01
9	2,13	0,94	3,40	1,22	1,27***	4,34	<0,001
10	3,40	0,93	3,92	0,95	0,52*	2,04	<0,05
11	2,80	1,00	4,12	0,72	1,32***	5,51	<0,001
12	3,20	0,85	4,04	0,84	0,84**	3,67	<0,01
13	4,47	0,63	4,48	0,82	0,01	0,68	>0,05

Grupa 1 – użytkownicy portali społecznościowych, Grupa 2 – studenci nie posiadający konta na portalach, M – średnia, SD – odchylenie standardowe, t – parametryczny test istotności różnic między średnimi t-Studenta, p – poziom istotności, * istotne na poziomie $p < 0,05$, ** istotne na poziomie $p < 0,01$, *** istotne na poziomie $p < 0,001$.

Badani, którzy regularnie korzystają z portalu ocenili niżej swoją umiejętność konsekwentnego realizowania zamierzeń do samego końca. Trudno określić czy ich odpowiedzi dotyczyły dążenia do osiągnięcia dalekosiężnych celów czy też odnosiły się do konsekwencji w rozpoczynaniu i doprowadzaniu do końca codziennych czynności. Częste logowanie się na portal, myślenie o nowych informacjach, wiadomościach, których pojawienie się bywa sy-

gnalizowane podczas wykonywania jakiejś czynności może być przyczyną jej przerywania i nie wracania do niej ponownie. Bez względu na zasięg stawianych sobie celów: zarówno organizacja dnia, miesiąca czy roku, wymaga tej samej umiejętności – umiejętności planowania.

Istotne statystycznie różnice wystąpiły między badanymi grupami w zakresie pytania 5: „Moje cele traktuję bardzo poważnie” $t(53) = 2,10; p < 0,05$. Wyższy poziom punktacji ponownie uzyskali studenci z grupy nieposiadających konta na portalach społecznościowych ($M = 4,08, SD = 0,81$) w porównaniu do użytkowników tych portali ($M = 3,57, SD = 0,97$). Nieprzywiązywanie się do trwałych wartości i swobodniejsze traktowanie celów może być wynikiem częstego obcowania z kulturą internetu, w której anonimowość, wolność wyboru, natychmiastowość to wartości pierwszoplanowe. W *społeczeństwie ponowoczesnym wybór jest wartością samą w sobie – sam fakt wybierania ma nawet większe znaczenie niż to, co się wybiera* (Bauman 2005, s. 131). Odbiorca wybiera treści, które przeczyta, obejrzy, sam także decyduje o tym, co wśród nich się znajdzie będąc twórcą komentarzy, obrazów, dźwięków. Podział na tych, którzy jedynie produkują i tych, którzy konsumują jest w rzeczywistości internetu nieaktualny (Szpunar 2010, s. 253). Pluralizm, wolność wyboru, mnogość ofert, wersji życia, spędzania czasu, sprawiają, że młodzi ludzie są przyzwyczajeni do istnienia wokół siebie wielu opcji, z których wybierają te łatwiejsze, bardziej dostępne. Obrany cel w każdej chwili można zastąpić innym. Tymczasem umiejętność wyznaczania celów i formułowania planów ich realizacji jest podstawą sukcesu i satysfakcjonującego życia. *Ktoś, kto ma jasno sformułowane cele i kto codziennie pracuje nad ich realizacją, będzie skuteczniejszy od geniusza, który nie wie czego chce* (Tracy 2010, s. 5).

Największe różnice między grupami studentów wystąpiły w pytaniu 9: „Działam z dużym wyprzedzeniem” $t(53) = 4,34; p < 0,001$ oraz 11: „Potrafię sensownie wykorzystywać swój aktualny czas” $t(53)=5,51, p < 0,001$. W obydwu pytaniach to właśnie studenci nieposiadający kont na portalach społecznościowych ocenili lepiej swoje zdolności organizacyjne. Takie wnioski potwierdzają również inne, szersze zakrojone badania, w których wzięło udział 2638 osób. Okazało się, że 54,4% ankietowanych odnosi wrażenie, iż korzystając z Facebooka, traci czas. W grupie najbardziej aktywnej (18–24 lata), logującej się na stronie kilka razy dziennie, aż 65,31% osób obawia się, że Facebook to strata czasu (Sondażowania Charaktery 2011). Badania amerykańskie pokazują, że wielu młodych ludzi decyduje się na zaprzestanie z korzystania z portalu Facebook ze względu m.in. na poczucie straty czasu (Rainie i in. 2011). Osoby korzystające z serwisu regularnie i poświęcające na to dużą ilość czasu są tego świadome i oceniają te czynności jako bezsensowną utratę

czasu. Takie komentarze z ich strony są zgoła paradoksalne, aczkolwiek ukazują jedno z dwóch typowych zjawisk: albo są próbą pozytywnej autoprezentacji albo też wiążą się z dysfunkcyjnym, kompulsywnym i niekontrolowanym korzystaniem z internetu. Według analiz A. Chudzickiej-Czupały (2007, s. 130) osoby uzależnione od internetu skupiają się na teraźniejszości, zaś przyszłości rzadko poświęcają aktywne myśli i działania i żyją chwilą obecną. Brak perspektywnego spojrzenia na czasową strukturę swojego życia może wiązać się z trudnościami w planowaniu i organizacji swoich działań.

Tabela 3. Presja czasu – porównanie grup (wynik globalny)

Test t-Studenta dla prób niezależnych						
			Grupa 1		Grupa 2	
t	df	p	M1	SD1	M2	SD2
1,27	53	P>0,05	20,17	6,39	18,44	3,51

Grupa 1 – użytkownicy portali społecznościowych, Grupa 2 – studenci nie posiadający konta na portalach, M – średnia, SD – odchylenie standardowe, t – parametryczny test istotności różnic między średnimi t-Studenta, p – poziom istotności, * istotne na poziomie $p < 0,05$, ** istotne na poziomie $p < 0,01$, *** istotne na poziomie $p < 0,001$.

Tabela 3. Presja czasu – porównanie grup (pytania szczegółowe)

Nr pytania	Grupa 1		Grupa 2		M1-M2	Istotność różnic	
	M1	SD1	M2	SD2		t	p
1	3,47	1,16	3,20	1,19	0,27	0,84	p>0,05
2	2,83	1,23	2,52	1,04	0,31	1,00	p>0,05
3	1,70	1,31	3,08	1,38	1,38***	3,78	P<0,001
4	2,33	0,95	2,76	1,36	0,43	1,36	P>0,05
5	2,50	1,22	2,40	1,11	0,1	0,31	p>0,05
6	2,50	1,04	1,48	0,82	1,02***	3,99	P<0,001
7	2,66	1,62	1,48	1,22	1,18**	3,00	P<0,01
8.	2,16	1,28	1,52	0,87	0,64	2,13	P>0,05

Grupa 1 – użytkownicy portali społecznościowych, Grupa 2 – studenci nie posiadający konta na portalach, M – średnia, SD – odchylenie standardowe, t – parametryczny test istotności różnic między średnimi t-Studenta, p – poziom istotności, * istotne na poziomie $p < 0,05$, ** istotne na poziomie $p < 0,01$, *** istotne na poziomie $p < 0,001$.

Przeprowadzone analizy wykazały, że studenci systematycznie korzystający z portali społecznościowych oraz studenci nieposiadający kont w tych serwisach nie różnią się w zakresie wymiaru „presja czasu” $t(53) = 1,27$; $p > 0,05$. Różnica średnich między użytkownikami portali w zakresie tej zmiennej (M = 20,17, SD = 6,39) a osobami niekorzystającymi z portali typu Facebook (M = 18,44, SD = 3,51) nie jest istotna statystycznie. Odpowiedzi

studentów z obu grup wskazują na średni poziom odczuwania presji czasu. Im wyższy wynik, tym silniejsze odczuwanie presji czasu i poczucia, iż upływa on szybko, utrudniając realizację zamierzonych celów. Ponadto, wysokie wyniki w tym wymiarze mogą się również wiązać z postrzeganiem jako społecznie pożądane i oczekiwane poczuciem braku czasu i bycia ciągle czymś zajętym (Brzezińska i in. 2010, s. 61). Dla współczesnych młodych ludzi dążących do profesjonalizmu, szybkiej kariery charakterystyczny jest stały deficyt czasu wedle zasady „czas to pieniądz” (Szpunar 2008, s. 62).

Analiza testem t-Studenta dla prób niezależnych wykazała istnienie istotnych różnic między studentami korzystającymi z portali społecznościowych oraz tymi, którzy nie posiadają konta na tego typu stronach w zakresie pytania 3: „Denerwuje mnie brak czasu.”, $t(53) = 3,78$; $p < 0,001$. Użytkownicy portali typu Facebook uzyskali średnio 1,70 punktów, podczas gdy osoby nieposiadające kont na tych portalach 3,08 punktów. Studenci, którzy nie korzystają z serwisów społecznościowych częściej reagują emocjonalnie na brak czasu niż osoby, które pewną jego część w ciągu dnia na tę czynność poświęcają. Negatywne odczucia związane z brakiem czasu mogą być wynikiem nadawania mu, oraz związanym z tą kategorią planów osobistych, dużego znaczenia. Brak lub niedostatek czasu na ich realizację może być postrzegany jako frustrująca przeszkoda. Z drugiej strony osoby aktywnie korzystające z internetu cechuje umiejętność jednoczesnego wykonywania wielu czynności a także zdolność do pracy pod presją czasu. Mówi się także o wielozadaniowości tzw. pokolenia Y, a więc generacji dorastającej wśród mediów cyfrowych i aktywnie z nich korzystającej, łatwo przyswajającej informacje. W holenderskiej prasie pojawiło się określenie „Einstein Generation”, odnoszące się do europejskich rówieśników pokolenia Y, a wskazujące na zdolności większości przedstawicieli tej generacji do efektywnego wykonywania wielu czynności równocześnie. Przykładem może tu być odrabianie lekcji, uczestnictwo w czatach w internecie i oglądanie telewizji w tym samym czasie, tak charakterystyczne dla współczesnych nastolatków, również w Polsce (Wrzesień 2007, s. 142). Taką umiejętność symultanicznego wykonywania czynności może być pomocna w sytuacji odczuwania braku czasu, a mnogość zadań nie wydaje się wówczas tak obciążająca.

Istotne statystycznie różnice między badanymi grupami pojawiły się również w pytaniu 6: „Z powodu braku czasu nie mogę zrealizować swoich zamiarów” $t(53) = 3,99$; $p < 0,001$. Wyżej punktowali tę odpowiedź studenci korzystający z portali społecznościowych ($M = 2,50$, $SD = 1,04$) niż ci, którzy nie posiadają na nich konta ($M = 1,48$, $SD = 0,82$). W tym przypadku brak czasu traktowany jest jako rzeczywista przeszkoda w realizowaniu zamierzonych

planów. Można przypuszczać, iż odczuwanie wzmożonej presji czasu w grupie osób często i aktywnie korzystających z portali społecznościowych wiąże się z niekontrolowaniem czasu tam spędzanego. Wśród pytań otwartych kwestionariusza znalazło się „Czy zdarzają Ci się sytuacje, w których wchodzisz na portal społecznościowy w konkretnym celu (np. rozmowa ze znajomym), ale spędzasz na nim więcej czasu niż przewidziałeś (np. przeglądając zdjęcia na profilach znajomych)?” Aż 82% badanych studentów odpowiedziało na nie twierdząco. Poświęcony (lub stracony) czas na niezaplanowane czynności może powodować uczucie braku czasu na realizację innych celów. Połączenie zjawisk akceleracji tempa życia i przyspieszenia rozwoju techniki rodzi poczucie nienadążania, co przekłada się na permanentną gonitwę i pośpiech (Kępiński 1994, s. 159).

Nieco mniejsze, ale również istotne statystycznie różnice między grupami studentów wystąpiły w pytaniu 7: „Nie mam czasu, żeby się dobrze wyspać”. $T(53) = 3,00$, $p < 0,05$. Podobnie jak poprzednie analizowane pytanie także i tutaj wyższą liczbę punktów uzyskali użytkownicy portali społecznościowych. Studenci z tej grupy poproszeni o wskazanie pory dnia, w jakiej logują się na portal wymienili „godziny wieczorne, przed snem”, natomiast 23% wybrało także odpowiedź „w nocy”. W tym zakresie korzystanie z portalu może ujmować czas przeznaczony na sen, z drugiej strony przyczyną może być charakter życia studenckiego – życie towarzyskie, przygotowywanie się do egzaminów, nauka to czynności przez wielu studentów wykonywane właśnie w nocy.

Podsumowanie

Wyłonione na podstawie przeprowadzonych analiz podobieństwa i różnice w zakresie wymiarów Temporalnej Organizacji Działania między studentami regularnie korzystającymi z portali społecznościowych oraz tymi, którzy nie założyli na nich konta wskazują na pewne różnice odnoszenia się tych dwóch grup do kategorii czasu i jego praktycznej organizacji. Zbliżone do kompulsywnego używanie internetu i stron typu Facebook może być zarówno przyczyną jak i skutkiem braków w zakresie umiejętności planowania, konsekwentnego dążenia do celu i teliczności w działaniu. Grupa studentów niekorzystająca z serwisów społecznościowych znacznie lepiej oceniała swoje zdolności do szczegółowego planowania, efektywnego wykorzystywania czasu i przywiązywała większą wagę do konkretów podczas działania. Być może postrzegają oni czas jako cenną wartość, której efektywne wykorzystanie teraz przyniesie oczekiwane, pozytywne skutki w przyszłości. Między badanymi

grupami nie wystąpiły natomiast znaczące różnice w odczuwaniu presji czasu a więc subiektywnie odczuwanego nacisku i poczucia tempa jego upływu. Studenci poświęcający czas na użytkowanie portali społecznościowych nie odczuwają większego pośpiechu w swoim życiu, co może wiązać się z mniejszym przywiązaniem do wartości czasu lub traktowaniem go jako środka do realizacji celów w perspektywie „dzisiaj”. Być może korzystanie z możliwości, jakie daje portal społecznościowy znajduje się ponad innymi zadaniami w hierarchii planów i poświęcanie na tę czynność swojego czasu jest naturalne, potrzebne i ważniejsze od innych działań.

O ile założenie leżące u podstaw tworzenia serwisów społecznościowych ma charakter pragmatyczny – szybki kontakt z ludźmi, wymiana informacji, obrazów, dostęp do nowości reklamowych to niewłaściwe jego używanie (nadużywanie) może w swych skutkach przynieść efekt odwrotny. Dla młodych ludzi przestrzeń internetu staje się tak samo ważnym wymiarem życia, co przestrzeń realna. Wchodzą w niej w interakcje, podejmują ważne życiowe decyzje, zawierają istotne transakcje (Szpunar 2008, s. 67). Dziela realną rzeczywistość z tą wirtualną, przyznając jej status równoważnego, paralelnego bytu, u którego podstaw leżą tak samo istotne: przestrzeń i czas. Przy czym istnieją między nimi zasadnicze różnice. W świecie internetu przestrzeń jest globalna a czas skompresowany – wyjście z niego i powrót do codziennej rzeczywistości nie pozostaje obojętny na strukturę dnia, którego zakres czasowy w świecie rzeczywistym jest ograniczony. Jednorazowe zalogowanie się na portalu nie tylko wiąże się z bardziej lub mniej kontrolowanym czasem poświęconym na użytkowanie go, ale wymaga dodatkowej chwili na ponowne przygotowanie się do rozpoczętej wcześniej już czynności. W dobie błyskawicznego rozwoju technologii być może należałoby uwzględnić surfowanie w internecie jako stały element planu dnia współczesnego młodego człowieka. Z pewnością jesteśmy w stanie przywyknąć do takiej formy spędzania czasu i nie ma w tym nic niepokojącego, o ile będzie ona pozostawać pod naszą świadomą kontrolą. Problemem stanie się wówczas, jeśli ograniczy lub przeszkodzi w nawiązaniu realnych interakcji, osiągnięciu celów, realizowaniu marzeń. Niestety ani technologia, ani siła ludzkiego umysłu nie zmieni ilości czasu, jakim dysponujemy – jutro tak jak i dzisiaj będzie to jedynie 24 godziny. Czas jest dobrem nieodnawialnym, gry raz upłynie już nie wróci – ważne jest, by młodzi ludzie traktowali go jako swój potencjał i dostrzegli, że spędzanie go w świecie wirtualnym oprócz wielu korzyści jest często formą jego utraty.

Umiejętność zagospodarowania nowoczesnej technologii w rzeczywistości życia codziennego staje się nowym rodzajem wyzwania – kompetencją wymagającą najpierw pracy wychowawczej, potem wysiłku, samodyscypliny, kon-

sekwencji w realizowaniu swoich planów każdego dnia. Jednym z tego typu rozwiązań jest zmiana podejść wychowawczych, zarówno tych indywidualnych, jak i tych formalnie zawartych w programach szkolnych, która uwzględnia niezaprzeczalne „wtargnięcie” technologii w codzienną przestrzeń życia dziecka czy młodego człowieka. Wartościowe i wielce przydatne byłoby włączenie w katalog celów oddziaływań wychowawczych takich umiejętności jak zarządzanie sobą w czasie w kontekście symultanicznego życia w dwóch płaszczyznach: realnej i wirtualnej, formułowanie celów i planów, poszukiwanie praktycznych sposobów ich realizowania oraz zdobywanie kompetencji temporalnych i organizacyjnych.

Bibliografia

- Aadland D., Shaffer S. (2012), *Time compression*, Australian National University.
- Bauman Z. (2006), *Płynna nowoczesność*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Brzezińska A. I., Kaczan R., Rycielska L. (2010), *Czas, Plany, Cele. Perspektywa czasowa osób z ograniczeniami sprawności*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Boguszewski R. (2003/2005), *Jak ten czas szybko leci*, Komunikat CBOS, BS.
- Castells M. (2007), *Spółczesność sieci*, PWN, Warszawa.
- Czerniawska D. (2012), *Wykluczenie cyfrowe. Strukturalne uwarunkowania korzystania z Internetu w Polsce i województwie mazowieckim*, Trendy rozwojowe i zmiany gospodarcze w regionie, Warszawa.
- Fundacja Dzieci Niczyje (2012), *EU NET ADB – Badanie nadużywania internetu przez młodzież w Polsce i Europie*, Warszawa.
- Gafni R., Deri M. (2012), *Costs and Benefits of Facebook for Undergraduate Students*, „Interdisciplinary Journal of Information, Knowledge, and Management”, Vol. 7.
- Gronmo S., Sigmund (1989), *Concepts of Time: Some Implications for Consumer Research*, „Advances in Consumer Research”, Vol. 16.
- Grzenia J. (2003), *Strona WWW jako forma dialogowa. Dialog a nowe media*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Kalpidou M., Costin D., Morris J. (2011), *The relationship between Facebook and the well-being of undergraduate college students*, „Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking”, No. 14.
- Kuss D.J., Griffiths M.D. (2011), *Excessive online social networking: Can adolescents become addicted to Facebook?*, „Education and Helath”, Vol. 29, No. 4.
- Kuss D.J., Griffiths M. D. (2011), *Online Social Networking and Addiction – a Review of the Psychological Literature*, „International Journal of Environmental Research and Public Health”, No. 8.
- Lober J. (2011), *Are you addicted to facebook? Is the Internet causing you to avoid real life?* „Family Time Magazine”, No. 02.
- Nosal Cz., Bajcar B. (2001), *Czas psychologiczny: wymiar, struktura, konsekwencje*, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa.
- Pew Reasearch Center (2013), *The Demographics of Social Media Users — 2012*, Washington.
- Raacke J., Bonds-Raacke J. (2008), *MySpace and Facebook: Applying the uses and gratifications theory to exploring friend-networking sites*, „Cyber Psychology & Behavior”, 11(2).

- Rainie L., Smith A., Duggan M. (2013), *Coming and Going on Facebook*, Pew Research Center's Internet & American Life Project.
- Rifkin J. (1987), *Time wars: The primary conflict in human history*, Henry Holt, New York.
- Sondażownia „Charaktery”, Komunikat z sondażu nr 2/2011, *Z księgą do twarzy Badanie na temat percepcji portalu Facebook i korzystania z niego*, [http://www.charaktery.eu/Sondazownia/4336/-Z-ksi%C4%99g%C4%85-do-twarzy-\(cz-V\)-zalety-czy-wady/](http://www.charaktery.eu/Sondazownia/4336/-Z-ksi%C4%99g%C4%85-do-twarzy-(cz-V)-zalety-czy-wady/)
- Southerton D. (2003), *Squeezing time. Allocating practices, coordinating networks and scheduling society*, „Time & Society”, Vol. 12, No. 1.
- Shostrom E. (1967), *Man, the manipulator*, Abigdon Press, New York.
- Sponcil M., Gitimu P. (2012), *Use of social media by college students: relationship to communication and self – concept*, „Journal of technology Research”, Vol. 4.
- Szpunar M. (2008), *Redefinicja pojęcia czasu i przestrzeni w dobie Internetu*, [w:] *Kulturowe kody mediów*, Sokołowski M. (red.), Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
- Szpunar M. (2010), *Nowe media a paradygmat kultury uczestnictwa*, [w:] *Teorie komunikacji i mediów*, Graszewicz M., Jastrzębski J. (red.), wyd. 2, ATUT, Wrocław.
- Tracy B. (2010), *Wyznaczanie celów. Przewodnik osobisty*, Brian Tracy International.
- Tucholska K., Uchlast Z. (2003), *Kompetencje temporalne – metoda pomiaru*, „Roczniki Psychologiczne”, Vol. 06.
- Wądołowska K. (2010), *Spółeczności wirtualne*, Komunikat CBOS, BS/58.
- Wrzesień W. (2007), *Czy pokoleniowość nam się nie przydarzy? Kilka uwag o współczesnej polskiej młodzieży*, „NAUKA”, nr 3.